

Differentiering genom reglerad marknadsanpassning

Uppkomsten av en regional skolmarknad

Anna-Maria Fjellman

DIFFERENTIATION THROUGH REGULATED MARKET ADJUSTMENT – EMERGENCE OF A REGIONAL SCHOOL MARKET. The school choice reforms implemented during the 1990s removed municipal restrictions for students commuting for upper secondary education. This resulted in the formation of educational markets across Sweden. The aim of the present article is to explore the development of one of the geographically largest of these market structures in Sweden, outside of the northern regions: the Karlstad school market. Register data is used to investigate commuting patterns, school establishment and the spatial configurations in the development of the market. The results indicate that there has been a substantial growth in the Karlstad market share of pupils with heavy inward migration. Also identified is that this can be partly attributed to general market failure. Equity issues are discussed in terms of differentiation regarding access to educational offerings and opportunities for mobility.

Keywords: school market, marketization, quasi-market, equity.

Inledning

De marknadsinriktade skolreformer som infördes i Sverige under tidigt 1990-tal möjliggjorde fri etablering av friskolor samt gav elever chansen att fritt välja gymnasieskola och frångå placering utifrån närhetsprincipen. Systemskiftet markerar en tydlig brytpunkt i svensk utbildningshistoria då tidigare tankar om välfärdsstaten som likvärdighetens främjare, gemensamt ansvar för utbildning och en jämlikhetdriven skolpolitik ersattes med en stark utvärderingsmässig styrning,

Anna-Maria Fjellman är doktorand i pedagogik vid Göteborgs Universitet, 405 30, Göteborg. E-post: anna.maria.fjellman@gu.se

privata aktörer och betonandet av individuellt ansvar och inflytande (Englund 2004). Rätten att välja skola beskrevs efter skiftet som en grundläggande princip i "[...] ett fritt samhälle" (Prop 1991/92:95, s 8) samtidigt som en marknadslogik blev synliggjord när konkurrens uttrycktes som en förbättrande och kvalitetshöjande åtgärd (Prop 1991/92:95, s 9). Förändringarna medförde även en konkurrens mellan skolor om elever som sträckte sig över längre avstånd än tidigare när lokala restriktioner öppnades upp. Det nya marknadiserade utbildningssystemet där aktörer tvingas att organisera sig utifrån konkurrens har skapat nya villkor för att driva skolor och en ökad press att marknadsföra utbildning som en produkt till presumtiva kunder (Harling m fl 2015, Holm & Lundström 2011, Fredriksson 2010).

1990-talets reformer omstrukturerade dock inte bara aktörernas (stat, kommuner och huvudmäns) relation till varandra, till sitt uppdrag och till eleverna utan också relationen till rumsliga aspekter. I den här studien förstås valreformerna som en rumslig omstrukturering av elevers utrymme för rörlighet när kommungränser slutade fungera som administrativa begränsningar. Det skapade förutsättningar för bildandet av de svenska skolmarknaderna; marknadsområden sammankopplade genom ökad elevrörlighet mellan skolor och kommuner där huvudmän tävlar om marknadsandelar (Skolverket 2011). Rörlighet och val associeras i det offentliga samtalet till förhöjande av frihet för individer (Friedman 1955, Gorard & Taylor 2002, SOU 1981:34) men det finns skäl att problematisera rörlighet och dess konsekvenser (Sager 2006). Utifrån ett likvärdighetsperspektiv baserat på elevers "jämlighet i chanser" (SOU 1993: 85, s 44) och juridiska bestämmelser kring elevers lika tillgång till utbildning oberoende av sociala bakgrundsfaktorer eller *geografisk hemvist* (SFS kap 1 8 § 2010) är elevers potentiella och faktiska rörlighet viktiga begrepp. Elevrörlighet i form av pendling ses således i föreliggande studie som en indikator för skolval. *Syftet* med studien är att, utifrån analyser av registerdata, granska skolvalets konsekvenser i ett avgränsat skolmarknadsrum genom att undersöka mönster i elevpendling och utbud av gymnasieskolor över tid.

Nästa del av artikeln redogör för forskning som är relevant för studien, därefter behandlas en teoretisk avgränsning av begreppen skolmarknad samt kvasimarknad. Därpå beskrivs studiens genomförande som förberedelse för den efterföljande analysdelen. Därefter diskuterar jag resultaten av analysen samt problematiserar konsekvenserna av dessa för aktörerna inom skolmarknaden med fokus på likvärdighet över tid och rum.

Skolval, likvärdighet och marknadsanpassning

Marknadsreformernas konsekvenser för lärare och elever har diskuterats flitigt de senaste åren. Reformerna har utpekats som bidragande till försämringar gällande likvärdighet samt hållits ansvariga för en ökande differentiering mellan skolor och mellan elevgrupper (Alexiadou m fl 2016, Beach & Dyson 2016, Dovemark & Holm 2015, Lindström & Beach 2015, Östh m fl 2013, Trumberg 2011, Bunar 2005). Granskningar visar på ökande skillnader i studie-resultat mellan skolor och kommuner (Skolverket 2012b, IFAU 2012, Gustafsson & Hansen 2009). Granskningar visar också på uppkomsten av regionala skolmarknader med varierande utbud och skolkvalitet samt hur friskoleföretag bildar koncerner som erbjuder standardiserade utbildningskoncept till eleverna (Skolinspektionen 2014). Skolvalets tilltänkta socialt utjämnande effekt kan även ifrågasättas. Studier av skolvalets segregande aspekter har visat på resultat som är intressanta för denna studie. Ett sådant exempel är att skolval har visat sig användas som strategi av svenska elever för att undvika skolor i bostadsområden med hög andel utlandsfödda eller ekonomiskt svaga familjer (Andersson m fl 2012). Ett annat är att elevers preferenser vad gäller skolval delvis kan förklaras av elevers bakgrundsfaktorer (Thelin 2014). Ytterligare ett resultat av intresse är att hög tillgång till skolval inom regioner bidrar till ökad segregation baserat på föräldrars utbildningsbakgrund och etnicitet (Böhlmark 2015).

Marknadsanpassningens konsekvenser avseende utbildningsutbud för landsbygdens och glesbygdens unga tycks också gestalta sig annorlunda än för storstädernas ungdomar. Sveriges storstadsområden (Stockholm, Göteborg och Malmö), där cirka hälften av gymnasieeleverna går i en fristående skola, kontrasterar starkt mot landsbygden där endast var tionde gymnasieelev går i en fristående skola (Skolverket 2015a, Lundahl m fl 2014). Mer än hälften av alla nuvarande gymnasieskolor i Göteborg och Stockholm drivs av en fristående huvudman (Göteborg stad 2016, Stockholm stad 2016). Inom Sverige har antalet gymnasieskolor fördubblats sedan 1993 och antalet gymnasieelever har vuxit från 309 661 (1996) till 323 670 (2015) men under samma tidsperiod har antal skolkommuner minskat från 277 till 259 (Skolverket 2015b). Marknadiseringen är särskilt framträdande i Stockholmsregionen där effekten har yttrat sig i att skolor anpassar sig och inriktar sig mot socialt resursstarka grupper (Forsberg 2015). Trots en breddning av valmöjligheter även i Göteborg tycks elevernas rörelse mellan gymnasieskolor i högre grad villkoras av skolornas reproduktion av platsens sociala etniska segregation (Lindbäck & Sernhede 2013). Avsaknad av val och utbud

dominerar för mindre kommuner och befolkningsglesa områden där fler skolor tvingats stänga (Åberg 2009). Elever inom befolkningsglesa kommuntyper uttrycker en frustration över brist på valmöjlighet. De uttrycker också hur skolvalets möjliggörande av rörlighet ger en känsla av att bli kvarlämnade av resursstarkare elever när dessa söker sig till andra kommuner. (Holm 2013) På senare tid har en förstärkning av kontroll och utvärderingsmässiga åtgärder från statliga myndigheter genomförts. Dessa handlingar har tolkats som en *recentralisering* (Oxenswärth 2011). Det har även argumenterats för att dessa åtgärder kan porträtteras som ett slags återförstatligande (Nytell 2006).

Skolmarknader: En avgränsning

Marknadslogiken dominerar inom västvärldens skolsystem och skolval är ett globalt förekommande reformfenomen (Ball & Nikita 2014). Konceptet 'marknad' har beskrivits som en självreglerande entitet där relationen mellan kund och producent korrigerar pris och utbud för att uppnå marknadsjämvikt men trots rådande konsensus över hur relationerna mellan dessa *bör* fungera saknar ekonomisk teori en utvecklad förklaring till *hur* marknaden fungerar (Kirzner 1997). Idén om den effektiva marknaden är baserad på föreställningen om den välinformerade och flexibla konsumenten som tar rationella beslut vid köp av produkter eller tjänster (Friedman, 1955). Dessa tankegångar har kopplats till utbildning med argument för mindre statlig inblandning och hur socioekonomiskt svagare elever skulle dra nytta av skolval genom utökade utbildningsmöjligheter (Börjesson 2016, SOU 1988:20). Kritiken mot statligt organiserad utbildning kan sammanfattas i termer av ekonomisk och byråkratisk ineffektivitet, bristfällighet i främjande av pedagogisk utveckling, likartade utbildningsalternativ samt en distansering mellan elever och beslut kring deras utbildning – brister som marknaden förväntas lösa genom flexibilitet, val och konkurrens (Ball 1993, Fredriksson 2010). De marknadshybrider som implementerats inom olika offentliga verksamheter såsom äldreomsorg, utbildning och sjukvård i Sverige är inte fria marknader i ordets striktaste betydelse utan brukar kallas *kvasimarknader*. Det svenska utbildningssystemet är en kvasimarknad, där inre och yttre marknadisering tillsammans med stråk av tidigare socialdemokratiska välfärdstankar präglar policy och styrning (Lundahl m fl 2013). Begreppet kvasimarknad har likheter med den fria marknaden som idealtyp. Båda kännetecknas exempelvis av konkurrens. Däremot karaktäriseras de av olika grader av marknadsreglerande kontroll (Kähkönen 2010). Kvasimarknader som etableras inom

offentliga verksamheter såsom utbildning kontrolleras genom att marknadsaktörernas verksamhet regleras via policy, läroplaner och skollag som innehåller riktlinjer och bestämmelser för skolväsendet (Ball & Youdell 2009).

En geografisk avgränsning av skolmarknaderna är nödvändig för att åskådliggöra marknadsanpassning. I den här studien avgränsas skolmarknaderna med hjälp av begreppet funktionella regioner. Skolmarknader har i en tidigare undersökning operationaliserats som funktionella regioner (Skolverket 2011) men angreppssättet har främst använts för arbetsmarknader (SCB 1992, CERUM 1993). Funktionella regioner kännetecknas av en spatial organisering utifrån interaktioner (exempelvis arbetspendling) mellan lokala områden där en kärna identifieras inom varje region (Brown & Holmes 1971). De svenska skolmarknaderna för åren 1997 och 2008 har tidigare identifierats utifrån denna modell, baserat på gymnasieelevers pendling mellan kommuner (Fjellman & Yang Hansen 2016). Förändringar i elevpendling och utbud inom skolmarknaderna betraktades i det sammanhanget som en viktig indikator på marknadsanpassning. Det framgick att totala mängden skolmarknader minskade medan deras genomsnittliga storlek ökade, det hade alltså skett en marknadskoncentration (2015). I studier om arbetsmarknader benämns det här fenomenet som regionförstoring (NUTEK 2001). Fenomenet tycks påtagligare hos skolmarknaderna, vars halvering i antal sker under 12 år, medan en motsvarande utveckling hos arbetsmarknaderna tar 35 år (SCB 2010). Fenomenet indikerar en ökande elevrörlighet särskilt riktad mot specifika kommunkärnor – mittpunkter – i regioner. En ökande elevrörlighet pekar på ett tilltagande nyttjande av skolval medförande pendling utanför hemkommunen. En central fråga i studien är om denna ökade rörlighet kan relateras till förändringar av utbildningsutbud. Ett lokalt framträdande fall av fenomenet som återfinns inom Värmlands län har fokuserats i studien. Mellan 1997 och 2008 stod Värmlands län för en av de enskilt största marknadsexpansionerna gällande förändring relativt tid, utöver skolmarknaderna i storstäderna samt de norra regionerna.

Kvasimarknader, framgång och marknadsmisslyckande

Le Grand och Barlett (1993) utvecklade i början på 1990-talet en teori i ett försök att definiera kvasimarknadernas unika karaktär och de villkor som behöver vara uppfyllda för att säkerställa framgång. Kvasimarknaders kännetecken inbegriper att de etableras av staten inom offentliga verksamheter med tidigare monopol och innehåller

en valmekanism. En annan utmärkande egenskap är att resultat från verksamheterna ses som produktinformation till konsumenterna (familjer och elever) samt uppfattningen att konkurrens gör producenter (skolor) mer anpassningsbara relativt konsumenternas behov (Ball & Youdell 2009). Fem villkor listas som viktiga och nödvändiga för att uppnå marknadsjämvikt. För att uppnå jämnvikt i kvasimarknaden behövs: 1) *marknadsstruktur* (konkurrens mellan flera konsumenter och aktörer/ företag), 2) *information* (både företag och konsumenter behöver ha tillgång till korrekt information kring kvalitet och kostnader), 3) låga *transaktionskostnader*, 4) *motivation* (aktörer måste vara ekonomiskt motiverade) samt 5) ingen '*cream-skimming*' (aktörer får inte bortse från 'högkostnadsconsumenterna') (Le Grand & Bartlett 1993, s 19). Brister inom dessa skadar marknadsmekanismens anpassning och kan leda till marknadsmisslyckande. Marknadsmisslyckanden kan yttra sig i varierande former men studien fokuserar främst på marknadsstrukturer, utbildningsutbud och tillgänglighet av densamma: 1) *brister i marknadsformation* – monopolen kunde ej ersättas med en kvasimarknad på grund av kontextuella brister som försvårar konkurrens, exempelvis inom befolkningsglesa områden som leder till låg efterfrågan eller att en aktör dominerar och skapar nytt monopol, 2) *marknadskoncentration* – då konkurrensen leder till färre producenter över tid istället för ökad mångfald (Lowery 1998, Kähkönen 2004).

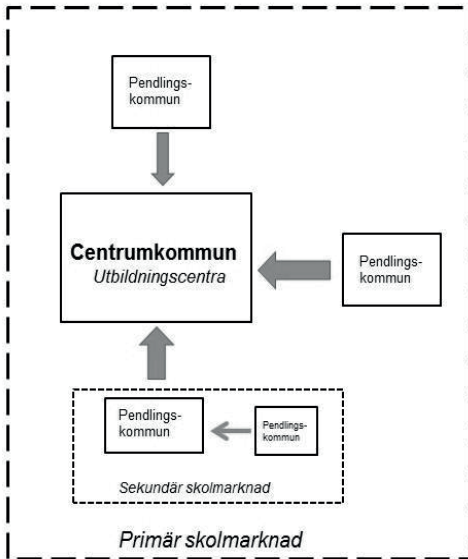
Fallstudie

En kvantitativ och longitudinell fallstudie har genomförts för att belysa utvecklingen av en skolmarknad: Karlstad skolmarknad inom Värmlands län. Fokus i studien har lagts på platsen för att belysa marknadsanpassning utanför storstadsområden och uppmärksamma landsbygden som genomgår andra utmaningar inom utbildning med avbefolkning samt skolnedläggning (Thelin & Solstad 2005, SCB 2012). Eftersom *utvecklingen* av fallets lokala marknadsuppkomst är av intresse har analysen både fokuserat på att följa den men också regionens utveckling. Fokus på regionen belyser de förändringar som gradvis uppstår i pendlingsmönster över tid innan kommunerna knyts an till skolmarknadsområdet. I kommande avsnitt syftar därmed 'skolmarknaden' och 'marknaden' på marknadsområdet som funktionell region (som förändras över studerade tidpunkter) medan 'regionen' syftar på Värmlands län plus Bengtsfors (indelning som är stabil över tid). Regionen representeras av alla de kommuner som slutligen bildar skolmarknaden år 2008.

Marknadsmodell

Funktionella regioner har tidigare använts för att analysera lokala arbetsmarknadsområden (Östh 2007, SCB 2010) samt i tvärsnittsstudier av skolmarknader (Skolverket 2011, 2013). Modellen är baserad på analys av aggregerade elevpendlingsmönster mellan kommuner som exponerar skolmarknadernas spatiala struktur. Det innebär att elevpendling undersöks för att identifiera skolmarknadsområden baserat på det pendlingsutbyte som sker mellan kommuner. Variablerna 'skolkommun' och 'bostadskommun' har matchats för alla individer i varje kohort och pendling har indikerats vid skillnad mellan dessa. Utifrån det har storlek, mängd, riktning och mönster i pendlingsströmmar kartlagts mellan kommunerna.

Kommunkategorierna är centrumkommuner (CEM) och pendlingskommuner (PEK) samt övergångskommuner (ÖVK). Dessa kommunkategorier ger en bild av kommuners självständighet i förhållande till sitt elevunderlag men också deras inbördes relation. *Centrumkommuner* är kommuner där 80 % av folkbokförda elever går gymnasial utbildning inom kommunen samt där den enskilt största externa pendlingsströmmen ej övergår 7,5 %. Centrumkommuner lockar även ofta elever från närliggande kommuner och har därför karaktären 'utbildningscentra', som agerar som en *marknadskärna* i varje skolmarknadsområde. Uppfyller kommunen ej något av dessa villkor har den kategoriserats som en *pendlingskommun*. Pendlingskommuner har stor utpendling av sina folkbokförda elever och kategoriseras som osjälvständig. Uppfyller kommunen bara ett av kriterierna för kategorin centrumkommun kategoriseras den som en *övergångskommun*. Dessa kriterier har tidigare testats i olika utföranden och har funnits vara tillfredsställande uppskattningar av marknadsområden (CERUM 1993, Karlson & Olsson, 2006).

Figur 1. Marknadsmodell

Två begrepp används i modellen för att beskriva marknadsnivåer: *primär skolmarknad* samt *sekundär skolmarknad* (se figur 1). En primär skolmarknad består av en centrumkommun som oftast har anslutande grannkommuner som pendlingskommuner men kan också representeras av en ensam självständig centrumkommun. En sekundär skolmarknad beskriver de fall där relationer uppstått mellan pendlingskommuner som delar sina största pendlingsströmmar med varandra och som inte kan kategoriseras tillsammans med en centrumkommun. Dessa submarknader kategoriseras som en del av de primära skolmarknaderna.³

Dataurval

Registerdata från Gothenburg Longitudinal Database (GOLD) har använts. GOLD består av samtliga individer födda mellan 1972-1995 och innehåller statistik kring demografi, skola och arbetsmarknad. Delurvalet från GOLD (N= 40 482) inbegriper alla elever som gick första året på en gymnasieskola inom regionen mellan åren 1997 och 2008¹. Tidsperioden har begränsats utifrån att datakohorter efter 2008 inte varit tillgängliga för analys när studien genomfördes. Fem kohorter av förstaårselever har valts ut för skolmarknadsanalys: 1997, 2000, 2003, 2006 och 2008 (N=18 496). En viss spridning i ålder förekommer för kohorterna då elever av olika skäl påbörjar gymnasiala

studier tidigare eller senare än 16 år.² En majoritet av varje elevkohort representeras dock av 16-åringar men alla elever mellan 15-19 år som påbörjat gymnasial utbildning vid någon av tidpunkterna är inkluderade. Studien har valt att fokusera på förstaårseleverna specifikt för marknadsanalysen för att skönja den valkontext 16-åringarna befinner sig inom inför valet av gymnasial utbildning.

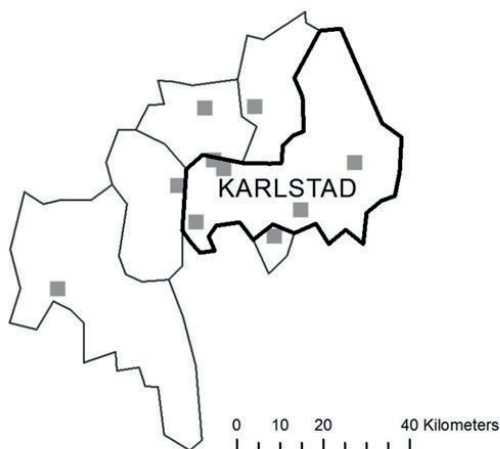
Tabell 1 presenterar frekvenser för de variabler som använts i studien: skolkommun, bostadskommun och huvudmannaskap. De första två variablerna består av en fyrsiffrig kommunkod för individerna baserat på registrerad skol- och bostadskommun för varje år. Variabeln ”huvudmannaskap” är uppdelad i två kategorier av skolägandeskap.

Tabell 1. Elevkohorter 1997-2008 (N=40 482): Frekvenser

	%	N
Skolkommun		40482
<i>Kommunkod</i>		
Bostadskommun		40482
<i>Kommunkod</i>		
Huvudmannaskap		38 996
<i>Kommunal/Statlig</i>	93	36 394
<i>Fristående</i>	7	2602

Marknadsexpansion över tid och rum

Organiseringen av ’Karlstad skolmarknad’⁴ och dess expansion har undersökts för de studerade tidpunkterna. Vid alla tidpunkter har Karlstad kommun karaktären av marknadskärna och har en grupp pendlingskommuner knuten till sig. År 1997 består skolmarknaden av ett blygsamt antal pendlingskommuner: Forshaga, Grums, Hammarö, Kil och Säffle. Samma år väljer mellan 75 och 85 % av de folkbokförda eleverna för fyra av dessa fem pendlingskommuner (Forshaga, Grums, Hammarö, Kil och Säffle) att pendla in till marknadskärnan för gymnasial utbildning (tabell 2). Samma år återfinns det även minst en skola som bedriver gymnasial utbildning i alla kommuner inom marknaden. Dock finns en större andel skolor inom marknadskärnan. Den spatiala expansionen av skolmarknadsområdet mellan år 1997 och 2008 visualiseras i kartorna (figur 2 & figur 3). Mellan första och sista tidpunkten expanderade skolmarknadsområdet i flera avseenden: geografisk storlek (km²), marknadsandelar (antal elever), aktörer (huvudmän och skolor) samt beståndsdelar (pendlingskommuner).

Figur 2. Karlstad skolmarknad 1997. Fördelning av gymnasieskolor uppdelat på huvudmän. Grå fyrkant: Kommunal gymnasieskola. Ingen friskola återfinns inom marknaden. Symbolerna representerar mängd inom varje kommun, inte geografisk plats inom den enskilda kommunen.

Marknadsområdet tredubblade antal tillhörande kommuner (18 stycken inklusive centrumkommun) år 2008 jämfört med tidigare år. Under den här perioden tillkom nya gymnasieskolor. I figur 3 syns hur de fristående gymnasieskolorna i en betydligt högre grad etablerat sig i marknadskärnan jämfört med närliggande kommuner.

Figur 3. Karlstad skolmarknad 2008. Fördelning av gymnasieskolor uppdelat på huvudmän. Grå fyrkant: Kommunal gymnasieskola. Svart punkt: Fristående gymnasieskola. Symbolerna representerar mängd inom varje kommun, inte geografisk plats inom den enskilda kommunen.

I tabell 2 beskrivs skolmarknadens expansion genom skildringar av förändringar i tillväxt. Mellan 1997 och 2008 expanderar skolmarknaden i storlek då kraftig ökning sker i antal pendlingskommuner med primära flöden (+7) och pendlingskommuner med sekundära flöden (+6). Marknadens struktur växer genom ökande pendlingsströmmar av elever direkt till marknadskärnan, men även genom att pendlingsströmmar uppstår mellan de mindre kommuner som omger marknadens kärna då det 2003 tillkommer en sekundär marknad. Antal elever som återfinns på en gymnasieutbildning inom området mer än fördubblas från 1719 till 4036 då skolmarknaden för varje studerad tidpunkt omfattar allt fler skolor och kommuner.

Tabell 2. Karlstad skolmarknad: beståndsdelar och karaktäristiska

	1997	2000	2003	2006	2008	
Marknadskärna 'Karlstad kommun'	Utpendling (%)*	81 (9,9)	76 (8,4)	113 (11,8)	159 (15,1)	154 (15,5)
	Inpendling (%)**	602 (44,7)	610 (42,3)	754 (47)	897 (50,1)	923 (52,2)
	Elever total***	1346	1441	1605	1792	1767
	Bostadskommuner (ursprung för skolpendling)****	43	49	111	119	118
	Sekundär marknad	0	0	1	1	1
Pendlingskommuner primära flöden	5	5	7	10	12	
Pendlingskommuner sekundära flöden	0	0	5	5	5	
Pendlingskommuner total	5	5	12	15	17	
Elever (skolmarknad) total	1719	1620	2310	3844	4036	

* % av total andel folkbokförda elever i Karlstad kommun som pendlar utanför hemkommunen för gymnasieutbildning.

** % inpendlare av totalt antal elever som går på gymnasial utbildning i Karlstad kommun.

*** Totalt antal elever som går på gymnasial utbildning i Karlstad kommun.

**** Total antal hemkommuner som elever pendlar från; in till Karlstad kommun (marknadskärnan) för gymnasieutbildning.

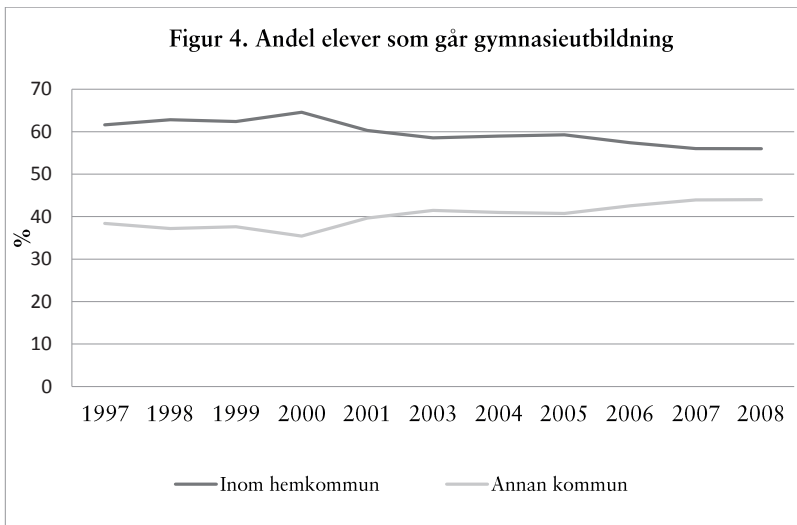
Skolmarknadens dragningskraft ökar också över tid då antal kommuner som marknaden drar elever ifrån mer än fördubblas mellan 1997 och 2008 (från 43 stycken till 118 stycken). Det betyder att marknaden drar elever från fler platser men också över längre avstånd. Det innebär att över tid antar skolmarknaden 'regional' karaktär då skolmarknaden i princip inbegriper hela Värmlandsområdet år 2008 (samt ett antal externa kommuner, se figur 3) men även att dragningskraften över avstånd ökar med tid.

Ett intressant resultat indikerar även förändringar i rörlighet för marknadskärnan då centrumkommunen gradvis förlorar en större andel av sina folkbokförda studenter genom ökning i utpendling trots att den fortsätter att locka till sig elever genom ökande inpendling (tabell 2). Det innebär att även om totala antalet elever som går en gymnasieutbildning inom marknadskärnan växer så ökar även andelen externa elever inom den här gruppen från 44,7 % (602 av 1346) år 1997 till 52,2 % (923 av 1767) år 2008. Följaktligen blir en konsekvens av den ökade elevrörligheten att marknadskärnans

aktörer blir ökat beroende av inpendlande elever för att fylla upp utbildningsplatser i sina skolor.

Regional utveckling

Kommungränsöverskridande pendling mellan kommuner inom regionen har undersökts mellan 1997 och 2008 för att kunna följa organiseringen och uppkomsten av skolmarknaden som sker över tid. I föregående sektion konstaterades att den har expanderat i geografisk storlek genom att flera pendlingskommuner knöt an till varandra och till marknadskärnan. Det orsakades av en generell ökning i rörlighet för eleverna inom hela regionen. Andel elever som pendlar över kommungränser och går vid en gymnasieskola utanför sin hemkommun expanderade successivt över tid (figur 2). År 1997 pendlade 38 % av regionens gymnasieelever till en skola utanför sin hemkommun, medan 2008 har gruppen pendlande gymnasieelever ökat till 44 %. I figur 4 presenteras andelar elever som går på en gymnasieskola i hemkommunen och de som pendlar. Där framstår 2000 som en brytpunkt när en tidigare jämn elevpendling ökar och fortsätter att öka fram till 2008.

Under tidsperioden har de elever som påbörjade gymnasial utbildning inom regionen ökat i antal från 3352 elever (1997) till 3970 elever (2008). Det innebär att gruppen elever som pendlade till gymnasieutbildning utanför sin hemkommun är större andelmässigt sett men också i antal: 1287 elever (1997) till 1747 elever (2008).

Kommunkategorisering

Dessa ökningar i gymnasieelevernas skolpendling orsakar förändringar i kategorisering för regionens kommuner över tid och i tabell 3 presenteras dessa. En majoritet av kommunerna som slutligen bildar Karlstad skolmarknad består av kommuner som är kategoriserade som pendlingskommuner över alla studerade tidpunkter, det vill säga konsekvent har en icke- självständig karaktär där mindre än 80 % av folkbokförda eleverna går på gymnasial utbildning inom kommunen. Förutom Bengtsfors (som ingår i den sekundära marknadsstrukturen) har även alla kommuner utpendling (av varierande storlek) till marknadskärnan under samtliga studerade år.

Tabell 3. Förändringar i kommunsjälvständighet* över tid (elevpendling in till marknadskärnan %**)

	1997	2000	2003	2006	2008
Karlstad (<i>marknadskärna</i>)	CEM***	CEM	CEM	CEM	CEM
Arvika	CEM (3,6)	CEM (5)	CEM (5,2)	CEM (5,6)	- (9,8)
Filipstad	- (4,5)	- (8)	- (8)	- (12,4)	- (13,8)
Forshaga	- (78,5)	- (81,9)	- (84,6)	- (59,6)	- (75)
Grums	- (65,9)	- (68,8)	- (65)	- (64,3)	- (56,4)
Hammarö	- (82,1)	- (84,8)	- (91,5)	- (76,2)	- (84)
Kil	- (75)	- (80,9)	- (85,6)	- (77)	- (72,7)
Kristinehamn	CEM (3,1)	CEM (3,4)	- (8)	- (13,6)	- (17,8)
Munkfors	- (7,7)	- (37,2)	- (38)	- (39)	- (51)
Torsby	CEM (0,7)	CEM (4,3)	ÖVK (8,8)	- (10,1)	- (13,5)
Åmål	- (4,3)	CEM (2)	- (4,4)	- (9,4)	- (8,9)
Hagfors	- (8,7)	CEM (3,4)	CEM (7,5)	- (11,2)	- (10)
Årjäng	- (16,2)	- (20,2)	- (21,4)	- (39)	- (31,9)
Bengtsfors	- (0)	- (0)	- (0)	- (1,4)	- (1,4)
Säffle	- (11,4)	CEM (6,6)	- (12,9)	- (10,9)	- (11)
Eda	- (4,3)	- (1,3)	- (3,2)	- (5,6)	- (26,7)
Sunne	- (14,6)	- (27,8)	- (12,3)	- (13,7)	- (17)
Storfors	- (2,6)	- (0)	- (1,5)	- (8,1)	- (22)

* Kommunkategorisering: CEM (centrumkommun), ÖVK (övergångskommun), - (pendlingskommun).

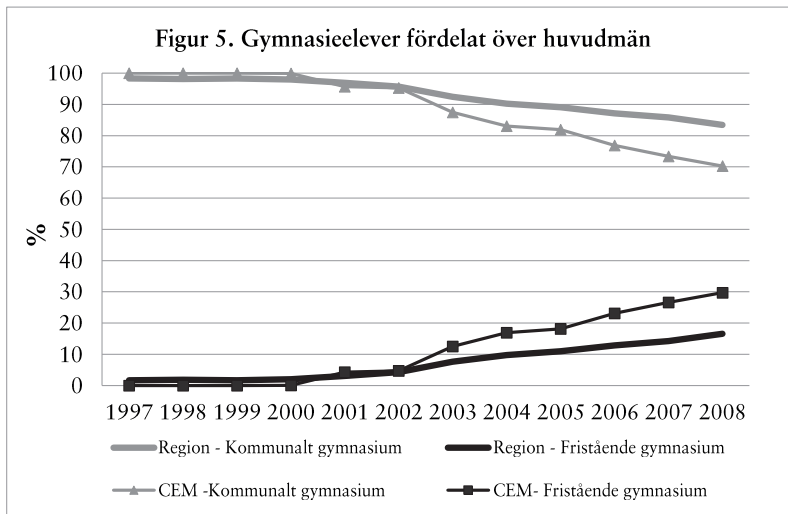
** Elevutpendlingen i % - andel av kommunens folkbokförda elever för angivet år.

*** Grå markering: Ingår i skolmarknaden 'Karlstad' för angivet år.

Marknadsjusteringen som sker mellan kommunerna består huvudsakligen av två former av anknytning: 1) stabil (där en enkelriktad förbindelse mellan marknadskärna och pendlingskommunen gradvis förstärks över tid) och 2) instabil (där förbindelsen mellan marknadskärnan och pendlingskommunen varierar över tid). För de pendlingskommuner som är en del av marknaden redan år 1997 pendlar en stor andel av deras folkbokförda elever in till Karlstad och deras pendlingsströmmar är av liknande kvantitet fram till och med 2008.⁵ De pendlingsströmmar (Arvika, Filipstad, Kristinehamn, Munkfors, Torsby, Årjäng, Sunne och Eda) som etableras efterkommande år har en annan karaktär. Dessa stabila anslutningar växer stadigt i storlek över studerade tidpunkter då marknadskärnan tar över en allt större del av marknadsandelarna (eleverna) i kommunerna. Marknadskärnans dragningskraft blir särskilt tydlig för de kommuner som tidigare kategoriserats som självständiga men som successivt förlorar marknadsandelar genom ökad utpendling tills de slutligen kategoriseras som osjälvständiga. En av konsekvenserna av marknadsexpansionen är att marknadskärnan under den här perioden utarmar närliggande tidigare självständiga kommuner på elever genom utpendling. För en mindre grupp kommuner (Åmål, Säffle och Hagfors) är förändringsprocessen mer instabil och dessa skiftar mellan självständighet och osjälvständighet. Inom regionen urskiljs således dels stabila övertagande av marknadsandelar som blir varaktiga delar av marknadsområdet medan andra delar av marknadssammansättningen fluktuerar över tid.

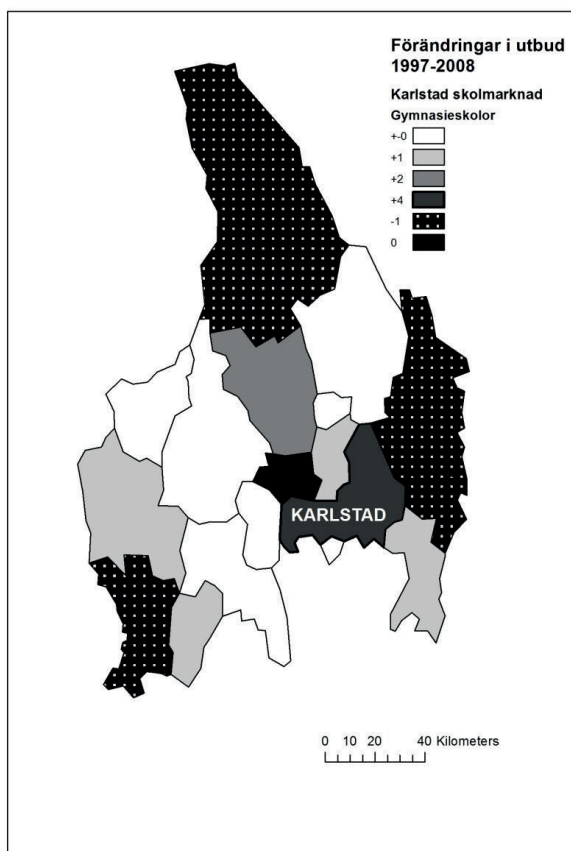
Friskolornas intåg

Fördelningen mellan fristående och kommunala huvudmän utvecklas gradvis över åren. Figur 5 visar en jämförelse av elevfördelning mellan huvudmän för regionen och marknadskärnan. Där synliggörs en tendens till en ökad andel elever som går på en fristående gymnasieutbildning. I figur 5 blir två olika perioder synliga: 1) mellan 1997 och 2000 går 100 % av eleverna inom marknadskärnan samt 98 % av eleverna inom regionen på en kommunal gymnasieskola samt 2) mellan 2001 och 2008 då fler elever både regionalt och inom marknadskärnan går i ett fristående gymnasium. Den kraftigaste ökningen återfinns dock inom marknadskärnan.

Tendenserna hör samman med mönster i skoletablering över kommunerna inom skolmarknaden. Innan 2003 återfinns endast en gymnasial friskola samt fyra kommunala gymnasieskolor inom Karlstad kommun (marknadskärnan). Efter 2003 etablerar sig flera fristående huvudmän. Karlstad kommun har sedan år 2008 fyra kommunala gymnasieskolor tillsammans med sex fristående gymnasieskolor. Skoletableringen är inte heller jämn över resterande kommuner inom regionen.

I figur 6 visualiseras förändringar i skoletablering mellan 1997 och 2008: 1) minskning, 2) ökning, 3) ingen förändring och 4) total skolnedläggning.⁶ Substantiella öknings i utbud har skett i marknadskärnan där antal skolor ökat från sex skolor till tio skolor. Fem av kommunerna inom regionen har upplevt minskningar i utbud när skolor lagts ner, för Kils kommun har all lokal gymnasial utbildning försvunnit när kommunens enda gymnasieskola läggs ner mellan åren 2000 och 2003. Ingen nyetablering av gymnasial utbildning sker inom kommunen under följande år (Kil kommun, 2016). De nyetablerade fristående skolorna etableras (med ett undantag⁷) alla inom kommuner utan nedläggningar och där det redan finns kommunala gymnasieskolor.⁸ I relation till det låga förhållandet mellan antal gymnasieskolor per kommun inom regionen har skolnedläggningar betydelse för utbildningsutbud. Skolors profilering är dock också relevant eftersom det påverkar programutbud. Av de tio gymnasieskolor som tillkommer inom regionen mellan 1997 och 2008 har fem stycken praktisk profilering. Tre av skolorna tillhör samma utbildningskoncern.⁹

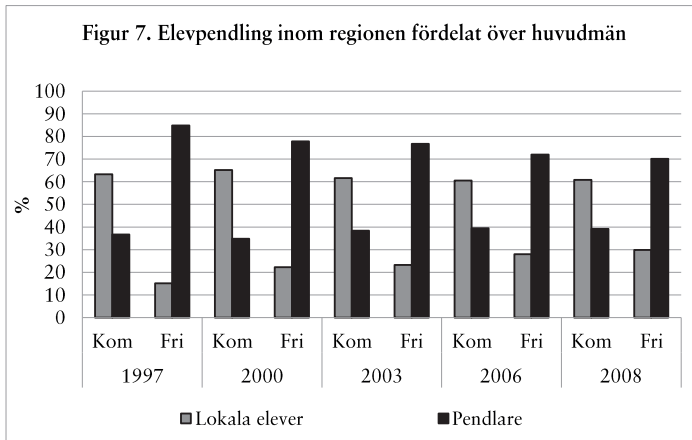

Figur 6. Karta av de kommuner som bildar Karlstad Skolmarknad år 2008. Jämförelser har gjorts i utbud av gymnasieskolor för perioden år 1997 till år 2008 för alla kommuner. Kategorin "0" (svart färg) syftar på kommuner där det tidigare har funnits gymnasial utbildning men den har lagts ned utan att nya alternativ har etablerats inom området. Kategorin "+-0" (vit) innebär att antal skolor är oförändrat mellan 1997 och 2008.

Elevpendlingsmönster mellan huvudmän

Fördelningen av lokala elever och pendlare fördelat mellan huvudmän visas i figur 7. Utifrån diagrammet visualiseras en tendens att stora andelar av elevpopulationen i fristående gymnasium består av pendlare jämfört med kommunala gymnasier. Dragningskraften över avstånd skiljer sig alltså väsentligt åt mellan dessa skolformer. Att flera friskolor har etablerat sig inom marknaden men framförallt i marknadskärnan har bidragit till en ökad elevpendling men också en ökad enkelriktad elevpendlingsström till marknadskärnan. Eftersom eleverna inom

regionen i en högre grad verkar pendla till specifikt fristående skolor bidrar därmed dessa till stor del av marknadsområdes dragningskraft.

Fördelningen mellan pendlare och lokala elever i kommunala gymnasier är relativt stabil mellan studiens studerade tidpunkter medan det sker viss förändring i elevkompositionen i fristående gymnasieskolor. År 1997 uppgår antal pendlare inom fristående gymnasier till 85 %, över tid sker en minskning och år 2008 har gruppen pendlare minskat till 70 %. Pendlingen har även påverkats av förändringar i gruppstorlek då antal elever som börjar på ett fristående gymnasium ökar kraftigt från 66 elever till 643 elever under perioden.

Diskussion

Studiens syfte var att granska skolvälets konsekvenser i skolmarknadsrummet och problematisera förändringar i elevpendling och utbildningsutbud för aktörerna inom den lokala skolmarknaden. Tre huvudsakliga resultat framkommer: 1) en ökande andel elever pendlar utanför sin hemkommun och över längre avstånd, 2) målgrupp gällande elever skiljer sig mellan kommunala och fristående huvudmän 3) nyetableringen av fristående skolor är ojämn inom skolmarknaden och regionen. Utifrån förutsättningarna för kvasimarknadernas framgång (Le Grand & Bartlett 1993) och idéer om marknadens förbättringsfunktion (Fredriksson 2010, Ball 1993, Prop 1991/92:95) vill jag argumentera för problematik relaterat till marknadsmisslyckande. Misslyckandet gäller främst utbud i glesbefolkade områden, bristande marknadsstruktur (ojämn konkurrens) och marknadskoncentration (Lowery 1998, Kähkönen 2004).

Marknadsexpansionen och förändrade pendlingsmönster ger konsekvenser för både kommuner, huvudmän och elever inom regionen. Nyetableringen som sker av fristående huvudmän är ojämnt fördelad mellan kommunerna inom området. Marknadsområdets utbildningsutbud blir koncentrerat i den bemärkelsen att även om fler huvudmän nyetablerar fristående skolor inom regionen så är dessa koncentrerade till främst marknadskärnan. Eftersom dessa nya friskolor i en högre grad drar till sig pendlande elever från utomstående kommuner förstärker deras etablering snedvridningar i marknadens totala utbud över tid. Friskolor utarmar kontinuerligt andra närliggande kommuner på delar av deras elevpopulation samtidigt som lokala gymnasieskolor läggs ned. Inom de områden där utbudet minskar riskeras det även uppstå monopol då färre eller endast en aktör kvarstår för de elever som inte kan eller har möjlighet att pendla till andra kommuner för utbildning (Kähkönen 2004, Lowery 1998).

Skolvalets sociala differentiering är konstaterat i tidigare forskning. Studier pekar på skillnader i vilka elever som pendlar längre avstånd, vilka elever som använder skolvalet för att ta sig ut ur glesbygdskommuner och vilka som gör aktiva skolval (Andersson m fl 2012, Holm 2013, Skolinspektionen 2014). Studiens resultat synliggör ytterligare differentierande problematik gällande elevers rörlighet och relationen till geografisk plats. Å ena sidan riskerar den geografiska snedvridningen av utbildningsutbud att slå mot elever som inte har resurser eller kapital att välja skola utanför det lokala området, möjlighet att pendla längre sträckor eller flytta till annan kommun. Det innebär att marknadsanpassning riskerar att förstärka skillnader mellan elevgrupper snarare än att verka utjämnande. Studien visar att mindre resursstarka elever inte ges tillgång till ökat utbud. Å andra sidan riskerar marknadsanpassning slå hårdare mot vissa kommunkontexter och platser med få elever och med skolor som drabbas av kommunala skolnedläggningar när elever pendlar till andra kommuner.

Uppkomsten av den växande skolmarknaden innebär att skolvalet inbegriper pendlingsmöjligheter – ett större utrymme för potentiell rörlighet – inom ett vidare område med teoretiskt sett ett större utbud (det vill säga nya skolor). Men alla elever har inte lika tillgång till dessa eller samma möjligheter och resurser som krävs för att pendla till de områden där de finns. Valet konkretiseras därmed olika för elever beroende på deras hemkommun – för vissa blir skolvalet ett val mellan olika skolor, för andra blir brist på val istället ett tvång att pendla eftersom lokalt utbud består av få alternativ eller saknas helt. Likvärdighet mellan elevgrupper blir därmed lidande relativt tillgång

till möjligheter samt resurser *att välja* men även likvärdigheten relativt tid – tidigare årgångar av pendlare gymnasieelever reglerar det potentiella rummet för rörlighet och begränsar (eller utökar) skololet för framtida elever avhängigt plats.

I studiens lokala fall läggs fram skäl för att hävda att ökad skolpendling hör samman med skevt fördelat utbud av gymnasieskolor. Relaterat till de nationella skolmarknadernas koncentration över tid (Fjellman & Yang Hansen 2016) och utvecklingen av regionala skolmarknader (Skolverket 2011, 2013) formuleras frågan: Hör dessa marknaders koncentration och tillväxt samman med ökade skillnader i utbud av gymnasial utbildning mellan kommuner? Resultaten i studien pekar på att det finns skäl att misstänka att svaret på frågan är ja, det kan vara en *bidragande* faktor. Utifrån det lokala fallets särskilda förutsättningar med få elever och lågt antal skolor uppkommer också ytterligare varningstecken för att marknadsanpassning kan bidra till att gles- och landsbygdskontext drabbas särskilt av skolnedläggningar (se även Åberg 2009).

Sammanfattningsvis kan konstateras att utfallen av marknadsanpassningen har resulterat i marknadsmisslyckande i flera bemärkelser. För det första, det uppfyller inte kvasimarknadens kriterier för framgång och därmed fungerar inte mekanismerna i systemet. För det andra uppfylls inte de målsättningar och förhoppningar om att verka utjämnande. Det som dock är mest alarmerande är att studiens resultat pekar på att marknadsanpassningen resulterat i att *förstärka* skillnader i tillgång till utbildning och att utvecklingen av differentieringen blir mer omfattande över tid.

Noter

1. De 18 kommuner som ingick är: Karlstad, Arvika, Filipstad, Forshaga, Grums, Hammarö, Kil, Kristinehamn, Munkfors, Torsby, Åmål, Hagfors, Årjäng, Bengtsfors, Säffle, Eda, Sunne, samt Storfors. År 2002 har exkluderats på grund av registerfel.
2. Exempelvis på grund av: senarelagd/ tidigarelagd skolstart, omstart av studier, individuella studier föregår programstudier, sjukdom eller studieuppehåll.
3. Tillkomsten av en tredje kommunkategori motiverades av att underlätta analys av förändringar över tid. Eftersom förändringar i pendlingsströmmar påvisades ske gradvis så behövdes en markör för att urskilja kommunerna under pågående process. Skolverket (2011) valde att fortsätta para ihop kommuner till skolmarknader även om marknadskärnan bara uppfyllde ett av modellens kriterier och därmed osynliggjordes de gradvisa förändringarna som skedde över tid.

4. 'Karlstad skolmarknad' har fått namnet eftersom Karlstad kommun är marknadskärnan i skolmarknaden.
5. Dessa relationer har troligtvis uppkommit flera år innan 1997 och är gissningsvis på grund av kommunstorlek, mindre lokalt utbud och kommunkontext än övertagande av marknadsandelar.
6. 'Total skolnedläggning' syftar på områden där det tidigare har funnits gymnasial utbildning men som vid sista jämförande tidpunkten inte har någon skola kvar alls.
7. Kristinehamn kommun.
8. Anmärkningsvärt är också att för de kommuner där minskningar i utbud har skett gränsar de alla delvis till kommuner där ökning i utbud har skett.
9. Av de nyetablerade skolorna så läggs en ner efter tio år när John Bauer-koncernen går i konkurs (2003-2013), en annan läggs ner efter 4 år (2008-2012) och ytterligare en avvecklar delar av sin verksamhet vilket tvingar eleverna till att pendla in till Karlstad två dagar i veckan.

Referenser

- Alexiadou, Nafsika; Dovemark, Marianne; Arreman Erixon, Inger; Holm, Ann-Sofie & Lundahl, Lisbeth (2016): Managing inclusion in competitive schools systems: The cases of Sweden and England. *Research in Comparative and International Education* 11(1), 1-21.
- Andersson, Eva; Malmberg, Bo & Östh, John (2012): Travel-to-school distances in Sweden 2000-2006: Changing school geography with equality implications. *Journal of Transport Geography* 23, 35-43.
- Ball, Stephen, J. & Nikita, Dimitra (2014): The global middle class and school choice: A cosmopolitan sociology. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft* 17, 81-93.
- Ball, Stephen, J. & Youdell, Debra (2008): *Hidden Privatisation in Education*. Brussels: Education International.
- Ball, Stephen, J. (1993): Education markets, choice and social class: The market as a class strategy in the UK and the USA. *British Journal of Sociology of Education* 14(1), 3-19.
- Beach, Dennis & Lindström Nilsson, Margareta (2015): Changes in teacher education in Sweden in the neo-liberal education age: Toward an occupation in itself or a profession for itself? *Education inquiry* 6(3), 241-258.

- Beach, Dennis & Dyson, Alan (red.) (2016): *Equity and education in cold climates*. London. Tufnell press.
- Brown, Lawrence & Holmes, John (1971): The delimitation of functional regions, nodal regions, and hierarchies by functional distance approaches. *Journal of regional Science* 11(1), 57-72.
- Bunar, Nihad (2005): Valfrihet och anti-segregerande åtgärder. *Utbildning & Demokrati - tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 14(3), 75-96.
- Böhlmark, Anders; Holmlund, Helena & Lindahl, Mikael (2015): *Skolsegregation och skolval*. Rapport 2015:5. Uppsala: IFAU.
- Börjesson, Mattias (2016): Från likvärdighet till marknad: En studie av offentligt och privat inflytande över skolans styrning i svensk utbildningspolitik 1969-1999. (Doktorsavhandling, Örebro Studies in Educational Sciences with an Emphasis on Didactics, 14). Örebro: Örebro Universitet.
- CERUM (1993): *Creating Labour Market Areas and Employment Zones*. Umeå: Umeå University print.
- Dovemark, Marianne & Holm, Ann-Sofie (2015): Pedagogic identities for sale! Segregation and homogenization in Swedish upper secondary school. *British Journal of Sociology of Education*. Online publication ahead of print, 1-12. DOI: 10.1080/01425692.2015.1093405.
- Englund, Tomas red (2004): *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HSL Förlag.
- Fjellman, Anna-Maria & Yang Hansen, Kajsa (2016): Stuck with what's on offer – Consequences of market choice between 1997 and 2008 in Sweden. Inlämnat manus.
- Fredriksson, Anders (2010): *Marknaden och lärarna. Hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. (Doktorsavhandling, Gothenburg Studies in Politics, 123). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Friedman, Milton (1955): The role of government in education. I Robert Solo red: *Economics and the Public Interest*, s 135-143. New Jersey: Rutgers University Press.
- Gorard, Stephen & Taylor, Chris (2002): Market forces and Standards in Education: A preliminary consideration. *British Journal of Sociology of Education* 23(1), 5-18.
- Gustafsson, Jan-Eric & Yang Hansen, Kajsa (2009): Resultatförändringar i svensk grundskola. I Lena M. Olsson red: *Vad påverkar resultaten i grundskolan?* s 40-87. Stockholm: Skolverket.
- Göteborgs stad (2016): *Hitta gymnasieskolor*. Hämtad 2016-03-01 från: <http://goteborg.se/wps/portal/start/skola-och-utbildning>.

- Harling, Martin; Jodal, Elsa-Brith; Lindblad, Sverker; Runesdotter, Caroline & Wärvik, Gun-Britt (2015): Pedagogik och postpolitik. I Sverker Lindblad & Lisbeth Lundahl red: *Utbildning, makt och politik*, s 195-214. Lund: Studentlitteratur.
- Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf (2011): "Living with market forces": Principals' perceptions of market competition in Swedish upper secondary school education. *Education inquiry* 2(4), 601-617.
- IFAU (2012): *Lika möjligheter? Familjebakgrund och skolprestationer 1988-2010*. Rapport 2012:14. Hämtad 2016-03-01 från: <http://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2012/r-2012-14-lika-mojligheter-familjebakgrund-och-skolprestationer-1988-2010.pdf>.
- Karlsson, Charlie & Olsson, Michael (2006): The identification of functional regions: Theory, methods, and applications. *The Annals of Regional Science* 40(1), 1-18.
- Kil kommun (2016): *Gymnasieskola*. Hämtad 2016-03-01 från: <http://www.kil.se/Skola--barnomsorg/Gymnasieskola>.
- Kirzner, M. Israel (1997): *How Markets Work: Disequilibrium, Entrepreneurship and Discovery*. London: Institute of Economic affairs.
- Kähkönen, Liisa (2010): Competition as a pressure in quasi-markets – Internal Inefficiency of an organization. *Public Personnel Management* 39(3), 231-242.
- Kähkönen, Liisa (2004): Quasi-markets, competition and market failures in local government services. *Kommunal ekonomi och politik* 8(3), 31-47.
- Le Grand, Julian & Bartlett, Will (1993): The theory of quasi-markets. I Julian Le Grand & Will Bartlett red: *Quasi-markets and Social Policy*. London: Macmillan.
- Lindbäck, Jonas & Sernhede, Ove (2012): Från förorten till innerstaden och tillbaka igen – Gymnasieskolan, valfriheten och den segregerade staden. *Educare* 1, 53-78.
- Lowery, David (1998): Consumer sovereignty and quasi-market failure. *Journal of Public Administration Research and Theory* 8(2), 137-172.
- Lundahl, Lisbeth; Erixon Arreman, Inger; Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf (2014): *Gymnasiet som marknad*. Umeå: Boréa.
- Lundahl, Lisbeth; Erixon Arreman, Inger; Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf (2013): Educational marketization the Swedish way. *Education Inquiry* 4(3), 497-517.
- NUTEK (2001): *Regionförstoring. Hur kan åtgärder i transportsystemet bidra till vidgade lokala arbetsmarknadsregioner?* (R 2001:7). NUTEK, Stockholm.

- Nytell, Hans (2006): *Från kvalitetsidé till kvalitetsregim. Om statlig styrning av skolan.* (Doktorsavhandling, Uppsala Studies in Education, 114). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Proposition 1991/92:95. *Om valfrihet och fristående skolor.* Hämtad 2016-09-15 från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/valfrihet-och-fristaende-skolor_GF0395.
- Oxenswärdh, Anette (2011): *Ansvarsförhållanden vid skolutveckling.* (Doktorsavhandling) Stockholm: Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet.
- Sager, Tore (2006): Freedom as mobility: Implications of the Distinction between actual and potential travelling. *Mobilities* 1(3), 465-488.
- SCB (1992): *Local Labour Markets and Employment Region: A New Regional Division of Labour Market Areas in Sweden Grounded on Commuting Statistics.* Labour information 1991:7. SCB: Stockholm
- SCB (2010): *Lokala arbetsmarknader – egenskaper, utveckling och funktion.* Hämtad 2016-03-01 från: http://www.scb.se/statistik/publikationer/AM0207_2009A01_BR_AM95BR1001.pdf.
- SCB (2012): *Allt färre bor i glesbygd.* Hämtad 2016-03-01 från: http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Allt-farre-bor-i-glesbygd.
- SFS 2010:800: *Skollag.* Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen (2014): *Från huvudmannen till klassrummet – tät styrkedja viktig för förbättrade kunskapsresultat.* Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2011): *Skolmarknadens geografi: Om gymnasieelevers pendling på lokala och regionala skolmarknader.* Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2012a): *En bild av Skolmarknaden: Syntes av Skolverkets skolmarknadsprojekt.* Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2012b): *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid.* Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Skolverket (2013): *Det svåra valet - Elevers val av utbildning på olika slags gymnasiemarknader.* Rapport 394. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Skolverket (2015) & (2015a) & (2015b): *Statistik och utvärdering. Skolor och elever i gymnasieskolan.* Hämtad 2016-03-01 från: <http://skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/gymnasieskola>

- Stockholm stad (2016): *Hitta och jämför gymnasieskolor*. Hämtad 2016-03-01 från: <http://www.stockholm.se/-/Jamfor/?enhetstyp=ee756226a1914c6d9582eed28a52ff37&slumpfro=1433437151>.
- SOU 1981:34: *Fristående skolor för skolpliktiga elever*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1988:20: *En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1993:85: *Ursprung och utbildning*. Stockholm: Fritzes.
- Thelin, Annika & Solstad, Karl Jan (2005): *Utbildning i glesbygd – Samspel eller konflikt: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Thelin, Mikael & Niedomysl, Thomas (2015): The (ir)relevance of geography for school choice: Evidence from a Swedish choice experiment. *Geoforum* 67(7), 110-120.
- Trumberg, Anders (2011): *Den delade skolan – Segregationsprocesser i det svenska skolsystemet*. Doktorsavhandling, Örebro studies in Human Geography, 6). Örebro: Örebro Universitet.
- Åberg, Lisbeth (2009): The smaller the better? A review of research on small rural school in Sweden. *International Journal of Educational Research* 48(2), 100-108.
- Östh, John (2007): *Home, Job and Space: Mapping and Modeling the Labor Market*. (Doktorsavhandling, Geografiska regionstudier, 72). Uppsala: Uppsala Universitet.
- Östh, John; Andersson, Eva & Malmberg, Bo (2013): School choice and increasing performance difference: A counterfactual approach. *Urban studies* 50(2), 407-425.